

ЧАПЛИЧІ-ШПАНІВСЬКІ Й АРІАНСТВО,

АБО ДУХОВНЕ ПОДВИЖНИЦТВО НАЩАДКІВ КИРДЕЯ

З історії відомо, що напівлегендарний Мурза Кирдей-хан, отримавши у XIV ст. від короля землі над Горинню, а також в інших місцях, частково заснував, частково впорядкував поселення Вельгора, Богурин, Гоща, Старий Мильськ, Шпанів та інші. Маючи кількох синів, хрещений магаметанин дав кожному по селу. Так виникли ушлявлені волинські роди Вельгорських, Богуринських, Гойських, Мильських і Чапличів-Шпанівських.

Останні знані тим, що у XVII ст. посіли перше місце поміж шляхтичів-патронів волинських соцініан, перевершивши у цьому відношенні навіть своїх далеких родичів Гаврила і Романа Гойських з Гощі. Так, брати Мартин і Юрій, будучи щирими аріанами, здобули освіту в Ракувській соцініанській академії. Перший активно пропагував вчення у Берізку, котрим володів і де діяли сильна громада та школа. Відомо також, що після смерті дідача Берестечка князя Олександра Пронського Мартин Чаплич-Шпанівський теж заснував

там соцініанську громаду і школу.

Щодо Юрія Чаплича-Шпанівського, то він був власником родинного гнізда Шпанів, де провадив активну аріанську пропаганду і де діяли такі ж збори. Але в історію соцініанства Юрій увійшов передусім, завдячуючи володінню маєтком Киселин, який став таким же центром вчення на Волині, як і Гоща. Тут Чаплич-Шпанівський заснував аріанську громаду, звів для неї багатий кам'яний храм та започаткував школу, що вже функціонувала 1614 р. Упродовж 30 літ міністром (пастором) місцевої громади був Матвій Твер-

дохліб, який навчав у Гощі майбутнього російського царя Лжедмитрія I польської грамоти.

Після закриття у 1638 р. Ракувської академії вектор соцініанства скеровується на Киселин. Сюди ж перебралися ракувська професура і проповідники, а тамтешня школа трансформувалася в академію. Проте розквіт вчення в Киселині, де було зроблено спробу відтворити «сарматські Афіни», тривав недовго. Вже 1640 р. луцький католицький єпископ висунув судовий позов до Юрія, Андрія й Олександра Чапличів-Шпанівських, звинувачуючи їх у пропаганді аріанства. Слідство встановило, що на собори і з'їзди до Киселина збиралося близько 3 тис. чоловік з Польщі, Литви та зарубіжжя, а Чапличів-Шпанівські наворачнули «в ересь багатьох православних священиків у своїх маєтках», а також біль-

шість їх жителів.

Відомо також, що міщани Киселина майже повністю сповідували аріанство, а Чапличів-Шпанівські знову ж таки встигли навернути «в ересь... навіть селян, котрі за це були звільнені від усяких повинностей і робіт на поміщика».

Судова справа тяглася до 1644 р., коли постановою Люблінського трибуналу соцініанські школи і молитовні будинки закрили, а Чапличів-Шпанівських зобов'язали зруйнувати їх будівлі та передати до суду киселинських пасторів і викладачів. Одночасно Юрій був оштрафований на 1000 червінців, але описля не виконав розпорядження суду, давши змогу вчителю і пастору врятуватися.

Про подальшу долю аріанської громади в Киселині конкретні дані відсутні. Однак є всі підстави припустити, що вона існувала там до 1650-х рр.

Андрій СКОЦИК,
учень VII (11) кл.

Гощанської гімназії,
член Малої академії
наук, автор науково-
дослідницької праці
«Соцініанство на
Волині в кінці XVI —
першій половині XVII
століть».